

Н. С. Соснова, І. І. Липчей
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра містобудування

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ СЕЛА-КУРОРТУ ШАЯН ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

© Соснова Н. С., Липчей І. І., 2016

Розглянуто проблеми містобудівного розвитку села-курорту Шаян Закарпатської області. Окреслено планувальні заходи з оптимізації структури села та його громадських просторів.

Ключові слова: структура села, громадський простір, село-курорт.

Постановка проблеми

Із зміною економіки змінилася структура діяльності населення не лише у містах, а і в селах, особливо в тих, що розміщені у туристично- чи курортно-активній місцевості. Зайнятість населення цих сіл у сфері сільського виробництва скоротилася в рази, натомість розвивається сфера обслуговування туристів. Туризм та розбудова об'єктів обслуговування змінюють функціональну структуру поселень та ставлять нові вимоги до планування, особливо планування центральної частини села.

Об'єктом дослідження є село-курорт Шаян Закарпатської області. Протягом історії розвиток Шаян, окрім сільського виробництва, спирався на наявні джерела мінеральної води. Вони були відомі ще з XVIII ст., а у XIX ст. на їх основі була відкрита одна з найдавніших купалень Закарпаття. В середині XX ст. була відкрита здравниця всесоюзного значення “Шаян”. Щорічно у ній оздоровлювалися понад 1000 осіб [2].

Актуальність дослідження проблеми містобудівного розвитку села-курорту Шаян зумовлена експансивним характером забудови села готелями та відпочинковими комплексами без врахування містобудівних принципів розвитку курортних поселень. До уваги не беруться питання розвитку громадських просторів села, а їх трактування, як місць торгівлі, є спрощеним. Організація громадських просторів, пішохідних зв'язків села є важливою і для туристів, і для місцевих мешканців, оскільки інтенсивність використання центральної частини села збільшилася за останні роки у кілька разів. Ущільнення функцій та процесів у межах центрального простору села без планувальної реорганізації призведе до зниження якості середовища: як візуальної, так і функціональної.

Аналіз досліджень та публікацій

Питання міст-курортів, їх містобудівної організації розглядають праці у галузі містобудування та архітектури (Т. Панченко, 1967, 1985, 1986, 2013, 2015; Б. Посацький, Х. Харчук, 2003; В. Онищенко, 2010). З нормативної літератури актуальними є “Містобудування. Довідник проектувальника” за редакцією Т. Панченко (2006р.), де у розділі “Курортно-рекреаційні та природно-заповідні території” викладено методику аналізу та проектування курортно-рекреаційних об'єктів.

Дослідження у галузі економіки (Л. Шульгіна, 2005; С. Цьохла, 2008) та туризму (Т. Ткаченко, 2009; Н. Ведмідь, 2013) розглядають питання стратегії розвитку курортів. На рівні державних програм розроблено проект “Стратегії розвитку туризму і курортів на 2016–2020 роки”, у якому йдеться про розбудову сучасної туристичної інфраструктури. Проте містобудівні засоби розвитку поселень-курортів у цьому документі не прописані.

Можливість реабілітації громадського простору села засобами містобудування досліджувалися під час розроблення проектів реконструкції громадського простору малих містечок і сіл в Європі. Так, питання формування ідентичності села у процесі його трансформації, аналізується у роботах кафедри урбаністики і просторового планування *Сілезької* (Шльонської) Політехніки (м. Глівіце, Польща). Студенти опрацювали варіанти ревалоризації центрального простору села Пільховець [6].

Аналогічні підходи у методиці проектування, зокрема партисипаційної, практикуються на кафедрі містобудування Інституту архітектури “Львівської політехніки”. Щорічно до опрацювання обираються містечка чи села, що потребують покращення якості середовища містобудівними засобами. Оскільки для унікальних, одиничних у своїй типології, містобудівних об’єктів, як, наприклад, село-курорт, немає наміченої містобудівної стратегії, яка б сприяла модернізації громадських просторів. Такі об’єкти беруться до опрацювання на дипломні та кваліфікаційні роботи.

У цій роботі викладено концепцію розвитку громадських просторів села-курорту Шаян Закарпатської області, що розроблена у межах виконання магістерської кваліфікаційної роботи І. Липчеєм (керівник роботи Н. Соснова).

Мета роботи – виявлення проблем функціонування села-курорту Шаян, його громадських просторів та окреслення концепції просторової та функціонально-планувальної організації основних громадських просторів села.

Виклад основного матеріалу

Офіційно село Шаян Закарпатської області не має статусу “курорт”. Проте, спираючись на ст. 1 Закону України “Про курорти”, де говориться, що “...курорт – освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для експлуатації будівлі та споруди з об’єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні” [3]. Шаян можна класифікувати як село-курорт.

Згідно з європейськими нормами, курортним поселенням називається населений пункт, де кількість місць для тимчасового поселення людей перевищує 60 % від постійного населення.

Сьогодні населення Шаян становить 534 особи. Натомість, згідно з підрахунком, для поселення відпочиваючих у санаторіях, пансіонатах, відпочинкових комплексах, готелях, приватних садибах загалом становить 33 об’єкти – на 1570 місць. Також приблизно 200 осіб на добу відвідує Шаяни у літній період без ночівлі як транзитні туристи. Відповідно сумарна щоденна кількість відпочиваючих в Шаяні становить приблизно 1 770 осіб, або 330 % від постійного населення. Тобто за критерієм співвідношення місцевих мешканців до приїжджих село Шаян відповідає поняттю “курортне поселення”.

Містобудівні принципи формування курортного поселення насамперед передбачають наявність розвиненого громадського простору. Що таке громадський простір і для чого він потрібен? По суті, будь-який простір за межами приватного володіння є потенційно громадським. Проте, щоб називатись громадським, простір повинен мати певну сукупність ознак і бути: доступним для усіх,

ізолюваним від транспортного руху, безбар'єрним, придатним до комунікування, розмов та ігор, для прояву творчості.

Для курортів необхідним є громадський простір, пов'язаний з певними типами діяльності, такими, як ярмаркові функції, торгівля, споживання, спілкування, прогулянка, споглядання. Таким простором може бути центральна площа, центральна вулиця.

Згідно з дослідженнями в галузі туристичної географії, курорти у ХХ ст. пережили еволюційну трансформацію від поселень “для лікування приїжджих з різними недугами до центрів масового туризму для людей, які дотримуються активного здорового способу життя. У свідомості пересічного європейця змінився сам сенс поїздок на курорти: розважально-відпочинкові мотиви витіснили лікувальні”. Згідно зі словником термінів і понять з рекреаційної географії та географії туризму курорти – це “...урбанізовані території, функції яких спрямовані на задоволення потреб у лікуванні або в розвагах” [1]. Відповідно реорганізації зазнала курортна індустрія та формування курортних поселень; завдання задоволення, розваг лягли в основу сучасних конкурентних стратегій розвитку курортних поселень світу [4].

Оскільки Шаян формується як курортний центр на основі невеликого села – лише пів тисячі мешканців, то сьогодні ще не має сформованої центральної частини, яка б однозначно сприймалася як центр і могла б взяти на себе усі вищеперелічені функції та завдання сучасного курорту. Невиразним є архітектурно-планувальний образ центру села та відсутні просторові орієнтири, що вказуватимуть на важливість місця та візуально окреслюватимуть межі громадського простору. З огляду на те, що Шаян підпорядкований Вишківській селищній раді і тут немає навчальних, адміністративних, побутово-обслуговувальних закладів, то відсутній і громадський простір, який формується при перелічених закладах.

Сьогодні функції громадського простору виконує територія біля центрального бювету та частина вулиці у центрі з сувенірними кіосками (рис. 3). З інфраструктурних об'єктів є магазини, дитячий майданчик та майданчик з тренажерами. Інших функцій центр села-курорту не пропонує.

На цей момент відпочивальники більшість часу знаходяться у межах санаторіїв, готелів, відпочинкових комплексів тощо. Отже, уся територія села розбита на окремі “закриті території”, де приїжджі проводять свій вільний час (рис. 1).

Проаналізувавши містобудівні умови та планувальні обмеження села Шаян, сформульовано основні **проблеми у розвитку села-курорту**.

По-перше, це є відсутність громадського простору як такого, що відповідав би цьому поняттю та критеріям курортного поселення.

По-друге, село затиснене між двома гірськими хребтами і має лінійну структуру (рис. 2), відповідно простір села формується як транзитний простір. Довжина села – 3 350 м, а ширина коливається від 100 до 600 м. Така геометрія простору вимагає формування, окрім основного громадського центру, малих локальних громадських просторів рекреаційного чи спортивно-розважального характеру.

Рис. 1. Зонування села-курорту Шаян за характером використання простору

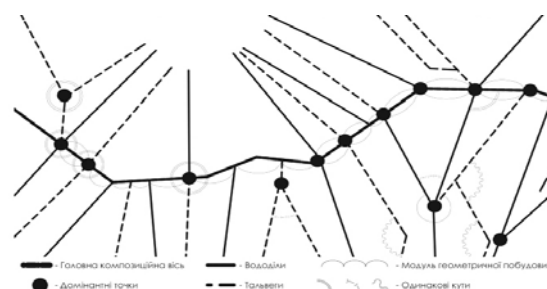

Рис. 2. Просторова структура Шаян

По-третє, як і більшість туристичних та курортних поселень, Шаян має проблеми з неупорядкованою стихійною торгівлею вздовж центральної вулиці. Це, своєю чергою, породжує хаос з паркуванням, зупинкою туристичних автобусів та пішохідним рухом.

Концепція формування громадських просторів села-курорту Шаян.

Основною ідеєю реорганізації як просторової, так і планувальної структури села, є формування центрального громадського простору у вигляді історичної ринкової площі сучасними урбаністичними засобами. Ринкова площа – характерний урбаністичний елемент багатьох європейських міст. Формування ринкової площі уможливить згрупувати основні центральні функції та об'єкти села. Зазвичай площа Ринок оточена такими будівлями, як ратуша, крамниці, готелі, пошта, кафе, торгові ряди. Такий урбаністичний прийом акцентування центрального простору підніме ранг села до неформального статусу містечка.

Для організації ідеї закладення ринкової площі необхідно впровадити зміни у транспортній системі села. Пропонується перенесення транспортного руху з центральної частини села на паралельну вулицю. Це дасть змогу сформувати пішохідний простір. Вільна від руху авто- і велотранспорту територія дає можливість влаштування центрального громадського простору з ярмарком, ринком, кафе, дитячим майданчиком та туристичним візит-центром.

Наступним у проектній пропозиції є влаштування міського саду біля ринкової площі. Незважаючи на те, що Шаян оточений лісами, будівництво парку, бульвару, скверу, міського саду як культурного ландшафту є необхідним елементом центрального громадського простору. Такий підхід до формування центрального простору міст-курортів був запроваджений ще у XIX ст. Як пише дослідниця курортів Галичини Х. Харчук: "...центральне місце у курортах відводиться під парковий масив. Принципом розбудови було "гармонійне поєднання у центральній частині міста курортної забудови з парковою зоною та розмежування транспортного і пішохідного рухів у центральній частині міст-курортів" [5].

Згідно з концепцією зонування лінійної структури села Шаян, пропонується виділити кілька локальних зон благоустрою громадських просторів зон вздовж центральної дороги (рис. 4).

Рис. 3. Існуючі громадські простори села-курорту Шаян

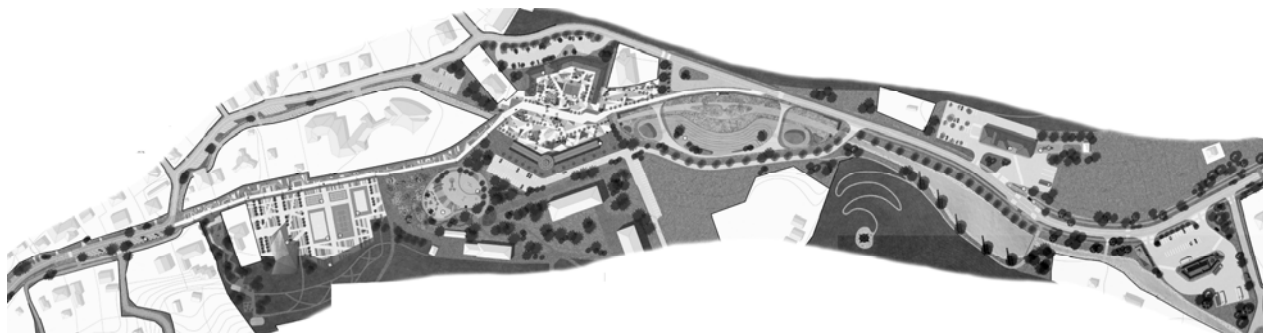

Рис. 4. Концепція планувальної організації села-курорту Шаян

На початку села пропонується сформувати аванзону, яка визначатиме початок курорту. Оскільки зараз усі туристичні автобуси та громадський транспорт паркуються у центральній частині курорту, пропонується у зоні в'їзду на території площею 0,5 га запроєктувати туристичний автопорт для туристичних автобусів та громадського транспорту.

У районі існуючого бювету пропонуються заходи з благоустрою території. Напроти бювету, у підніжжі пагорба протікає струмок, на основі якого пропонується створити водойму.

На місці законсервованої свердловини пропонується побудова нового бювету та терасування схилу, біля якого він знаходитиметься. Влаштування терас та прогулянкових доріжок протрасовано до запроєктованої оглядової вежі на одній з найвищих вершин села – 420 м над рівнем моря. На протилежній горі виділено зону для “канатного парку”.

Також як обов'язкову функцію курортно-рекреаційного поселення доцільно розвивати територію спортивного спрямування з критими і відкритими універсальними майданчиками та басейном.

Запроєктовані об'єкти розширять туристичну спортивно-розважальну інфраструктуру села.

Висновки

Недоцільне використання найцінніших центральних ділянок села-курорту Шаян є стратегічно неправильним і погіршує якість рекреаційного і курортного поселення. Для невеликих поселень, що мають лише рекреаційний та курортний потенціал, згідно з поняттям курортної урбанізації, потреби рекреації визначають динаміку розвитку поселення. Відповідно оптимізація курортних функцій поселень та забезпечення їх реалізації містобудівними засобами забезпечить розвиток поселення загалом. Громадські простори курортів та рекреаційних поселень є першими, що вимагають модернізації. Розроблення регламентів та рекомендацій використання громадського простору села-курорту дозволить уможливити його спрощеного трактування.

1. Бейдик О. О. *Українсько-російський словник термінів і понять з географії туризму і рекреаційної географії*. – К., 1997. – 229 с. 2. *Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська обл / гол. ред. тому В. І. Белоусов*. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1969. – С. 729. 3. Закон України “Про курорти” // *Відомості Верховної Ради України*. – 2000. – № 50. – Ст. 435. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>. 4. Рутинський М. *Історико-географічні тенденції та періодизація розвитку курортної справи* // *Історія української географії* // *Всеукраїнський науково-теоретичний часопис*. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – Вип. 17. 5. Харчук Х. *Архітектура курортної забудови Трускавця XIX – першої половини XX ст.: моногр.* – Львів, 2008. – 209 с. 6. https://www.polsl.pl/Wydzialy/RAr/Strony/Wspolpraca_przyklady.aspx.

FORMING OF SHAYAN VILLAGE RESORT PUBLIC SPACES IN ZAKARPATTIA REGION

© *Sosnova N., Lypchey I., 2016*

The development of tourism proposes new requirements for the settlements-resorts planning. Primarily, the town-planning principles of the resort settlement forming envisage the developed public space presence. The public space associated with certain activities such as fairs, trade, consumption, communication, walking, contemplation are necessary for villages-resorts. Such a space can be the central square or the main street.

In the article the problems of town-planning development of Shayan village-resort of Zakarpattia region are considered.

After the analysis of the urban planning conditions and plan limitations of Shayan village the main village-resort development problems were formulated.

Firstly, it is the absence of public space, as such, that would comply with the resort settlement requirements. Secondly, the village, as a typical mountain settlement, has a linear structure, accordingly, space of village is formed as transit space. Length of village is 3 350 meters, and width fluctuates from 100 m to 600 meters. Such a space geometry requires formation of small local recreational public spaces in addition to the main community center.

The basic idea of both the spatial and planning structure reorganization of village is the central public space formation as market-place area by modern urban facilities. The market square formation allows to group the main central functions and objects.

This urban method of central area accent will increase the village rank and village will gain the informal status of the small town.

It is also offered to transfer the traffic from the central part of the village and to form the pedestrian space.

The following in the project proposal is the arrangement of urban garden near the market square.

Despite the fact that Shayan is surrounded by the forests, the construction of the central cultural landscape which consists of the following: park, boulevard, square, urban garden, will be the attractive element of the central public space.

In summary, it must be said that today takes effect concept of the resort urbanization. The recreation needs determine the dynamics of the settlement development. The public spaces of resorts and resort settlements are the first ones that require the modernization. The regulations and recommendations development of public space use will prevent its simplified interpretation.

Key words: village structure, public space, landscape.